

Отримано: 7 травня 2019 року

Прорецензовано: 20 травня 2019 року

Прийнято до друку: 23 травня 2019 року

e-mail: elenasavvich@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-6(74)-27-29

Литвин О. О. Флорономени у складі порівнянь як засіб вербалізації краси природи та людини в мові творів Ольги Кобилянської. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 27–29.

УДК 811.161.2

Литвин Олена Олександрівна,
кандидат філологічних наук, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,

ФЛОРОНОМЕНИ У СКЛАДІ ПОРІВНЯНЬ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КРАСИ ПРИРОДИ ТА ЛЮДИНИ В МОВІ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Індивідуально-авторське бачення світу відбивається не тільки в лексичних засобах номінації, а й у системі тропів. Важливим елементом системи тропів у ідіостилі будь-якого письменника є порівняння. Порівняння не лише вербалізують елементи мовної картини світу, а й дають змогу дослідити процес формування індивідуально-авторської картини світу, допомагають розкрити творчий задум письменника.

Стаття присвячена дослідженню флорономени у складі порівнянь художніх текстів О. Кобилянської. У дослідженні схарактеризовано художньо-стилістичні функції порівняльних зворотів, у складі яких є флорономени. Розкрито семантику флорономени у мові творів письменниці, з'ясовано їх індивідуально-авторські особливості функціонування.

Ключові слова: флорономен, епітет, порівняння, порівняльний зворот, О. Кобилянська.

Olena Lytvyn,

degree Candidate of Philological Sciences, Kharkiv National Economic University of Semen Kyznetc

FLORONOMS IN THE COMPOSITION OF THE COMPARISONS AS A WAY OF NATURE AND PERSON'S BEAUTY VERBALIZATION IN THE LANGUAGE OF OLGA KOBLYANSKA'

The article is devoted to the research of floronoms in the composition of the comparisons of the artistic texts of Olga Koblyanska.

The individual author's vision of the world is reflected not only in the lexical means of nomination, but in the system of the tropes, which show the associative connections on the mental level of the language picture of the world. There are a lot of subjective connections, which find the reflection in the language images of one or another event in the individual author's picture. That is determined the peculiarities of the author's idea style. These peculiarities are focused mostly in tropes. The most important element in the system of tropes in the idea style of any writer is comparisons.

The comparisons don't only verbalize the element of the language picture of the world, but give an opportunity to follow the process of making an individual author's picture of the world, help in developing the author's creative idea. As a language artistic method, the comparisons are based on compounding the terms, paralleling images and associative connections.

Among the imaginative means of artistic language the comparisons differ in their activity of usage which are motivated by this trope, that is for giving concrete expression making the image more expressive while comparing one thing or another.

In the research the artistic – stylistic functions of the comparing phrase in the composition of which there are floronoms have been characterized. It has been pointed out the semantic of floronomen in the language of the author's works, found out their individual author's peculiarities of functioning.

Key words: floronomen, epithet, comparisons, comparing, phrase, O. Koblyanska.

Індивідуально-авторське бачення світу відбивається не тільки в лексичних засобах номінації, а й у системі тропів, що виявляють асоціативні зв'язки на ментальному рівні мовної картини світу. В індивідуально-авторській картині світу наявні численні суб'єктивні зв'язки, що знаходять відображення у мовних образах того чи того явища. Саме цим і визначаються особливості ідіостилу письменника. Найбільш повно ці особливості сфокусовані в тропях. Важливим елементом системи тропів у ідіостилі будь-якого письменника є порівняння.

Як мовно-художній засіб, порівняння ґрунтується на зіставленні понять, паралелізмі уявлень, асоціативних зв'язках. Серед образних засобів художнього мовлення порівняння вирізняються давністю й активністю вживання, що мотивується самим призначенням цього тропу, який покликаний конкретизувати, увиразнювати зображуване внаслідок зіставлення того чи того предмета.

Мета статті – схарактеризувати художньо-стилістичні функції порівняльних зворотів, у складі яких є флорономени.

Порівняння – троп, який полягає в поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, тобто сполучників: *як, мов, немов, наче, буцім, ніби* та інших [11, с. 546]. Про їх значення і важливість у стилістичній системі мови можна зробити висновок зі слів О. Потебні: «Самий процес пізнання є процес порівняння» [13, с. 255]. Як зазначає І. Кочан, у порівнянні названо три елементи: те, що порівнюється; те, з чим порівнюється; ознака, за якою порівнюється [9, с. 108].

Порівняння психологічно сприймається як форма ускладнення епітета [12, с. 15]. Порівняння не лише конкретизує уявлення про предмет, а й відображає емоційне ставлення до нього мовця [10, с. 116]. Вибір порівняння завжди пов'язаний з характером авторської оцінки того, що зображується. Порівняння, як і метафори, не лише вербалізують елементи мовної картини світу, а й дають змогу дослідити процес формування індивідуально-авторської картини світу, допомагають розкрити творчий задум письменника.

У художньому мовленні для образної характеристики дії чи ознаки предмета думки широко використовують порівняльні конструкції. Порівняння стало тим художнім прийомом, без якого практично не обходиться жоден письменник. У художній мові порівняння використовують перш за все як засіб пізнання – розкриття ознак описуваних предметів і явищ. Наочність образу цілком залежить від того, наскільки авторові вдалося проникнути в суть зображуваного, розкрити в ньому нові грані.

Порівняння допомагають письменникові розкрити характер зображуваної дії, створити найточніший образ дійсності: передати форму, розмір, запах, колір, внутрішню якість предмета. Цей троп часто вживають для змалювання художнього образу людини, розкриття її внутрішнього світу.

Реалізують порівняння за допомогою різних граматичних структур. У сучасній українській мові надзвичайно активно вживають різноманітні реченнєві компоненти у формі порівняння. Через багатоманітність показників порівняльні конструкції потребують відповідної класифікації. Найчастіше їх поділяють типологічно – на сполучникові та безсполучникові, з подальшим членуванням кожної групи. Категорія порівняння також реалізується в складному реченні, зокрема в такій групі розчленованого типу як складнопідрядні речення з підрядними порівняльними, у яких підрядна частина становить порівняння, що ґрунтується на асоціативному та інших типах зіставлення.

У мові художніх творів Ольги Кобилянської чимало епітетів, що вжиті в структурі порівняльних зворотів. Порівняння увиразнюють зображення, роблять його більш наочним, виявляють ставлення письменника до зображуваного. За нашими спостереженнями порівняння, які функціонують у поетичній мові письменниці, можна поділити на групи: 1. те, що порівнюється, – це об'єкт; те, з чим порівнюється, – флорономен; 2. те, що порівнюється, – це флорономен; те, з чим порівнюється, – об'єкт.

Проаналізуємо порівняння, які функціонують у художній мові Ольги Кобилянської першої групи (те, що порівнюється, – це об'єкт; те, з чим порівнюється – флорономен). Найбільш уживаними в мові творів цієї групи є порівняльні звороти, утворені як за допомогою сполучників, так і без них. Серед сполучникових, беручи до уваги класифікацію І. Вихованця (розмежував порівняльні сполучники за їх функціями), виділяємо три групи: 1) власне-порівняльна функція (як); 2) модально-порівняльна функція (мов, мовби, немовби); 3) порівняльно-об'єктна функція (ніж, аніж і як у значенні «ніж») [47, с. 136].

Символічного значення набувають образи *пальми, цвітки, рожі, мальви, лелії, соняшника, маку*. У мові художнього тексту Ольги Кобилянської вони символізують красу та інші характерні риси молодої дівчини. Порівняння дівчини з рослинним світом досить поширене явище у творчості письменниці: «*Легкий, непевний усміх заграє на її лиці, що біле мов сніг хилилося все нижче й нижче, і, піддаючись власті незвісної сили, вона зсунулася поволі, мов зломлена пальма, і майже безтямки на землю...*» [4, с. 445].

Родова назва *квітка* у мові творів письменниці формує систему уявлень та асоціацій. Це зумовлено гармонією барв, досконалістю природних об'єктів та їхнім приємним ароматом: «*Живе Тетянка спокійно в матері, мов цвітка в зільнику*» [4, с. 308]; «*Мала Цецілія вешталася коло нього, мов той червоний мачок. Так само невсипуца, як і батько. В нього вдалася. Робуча, добра, з душею, мов біла квітка, і повна покори й послушенства для старших*» [5, с. 417]. Відчуття прекрасного пробуджує і білий колір – символ чистоти, невинності. Порівняння героїні оповідання з *квіткою* контрастує з її нещасливою долею «*Ні одного світлого дня вона не зазнала. Зів'яла та завчасно змучилась, зчорніла, згоріла, ніби квітка*» [8, с. 315]. Як бачимо з наведених цитат, порівняльні звороти зі сполучниками *мов, немов, ніби* посідають значне місце в складі порівняльних конструкцій. Функція їх полягає не лише в зіставленні двох об'єктів, а й у наданні лексичному наповненню об'єкта порівняння різних модальних відтінків.

Любов до *квітів* – одна з рис українців, що засвідчують порівняння: «*А народ шанув і люби, бо інтелігенція не є нічим іншим, як лиш його вицвітом, – а ти сама нічим іншим, як дрібна квітка з її осередку*» [6, с. 88]. Порівняльних конструкцій, які містять сполучник *як*, значно менше.

Однією з функцій квіткової образності в текстах письменниці є здатність бути засобом портретної характеристики. Очевидно, тут позначилася традиція і стилістика народнописенної поезики з властивими їй фітоморфним паралелізмом, які авторка майстерно трансформує. Номен «лілія» авторка вживає, акцентуючи увагу на кольоровій семантиці, зокрема на білому кольорі: «*Воно (обличчя) було бліде, як цвіт лілії, брови зморщені, мов у фізичному болю, а темні вії ослонювали цілком її очі, лише груди її віддихала важко, мов боролась у тій хвилі, як на смерть*» [7, с. 230].

Особливістю поетичної мови Ольги Кобилянської є зіставлення почуттів, людських емоцій і навіть душі з флорономенами, зокрема зі соняшником: «*Я не хотіла про його думати, не хотіла, щоби чувства мої зверталися до його, мов той соняшник за сонцем, однак надармо*» [6, с. 276]; «*Немов соняшник, стояла її душа, отворена для незвісно якогось чогось...*» [4, с. 433].

Безсполучникове, згорнене порівняння – це конструкція з лексично вираженими суб'єктом, об'єктом та основою порівняння. Відсутність сполучного елемента як синтаксичного показника уподібнення компенсується специфічною граматичною формою об'єкта порівняння, що вказує на порівняльні зв'язки в межах конструкції [2, с. 109]. Незначною кількістю представлені в поетичній мові Ольгою Кобилянської порівняльні звороти, утворені безсполучниковою конструкцією: «*Галуззя старих смерек звисало попри білу тверду дорогу густими перлинами роси*» [3, с. 158]; «*Коли б він лише під час цієї катастрофи не простудився й не перемучився. Мама каже: він „мімоза“*» [7, с. 185]. Образ *мімози* – тендітної рослини, передає ідею непристосованості до складних умов життя, символізує слабкість, особливо в порівнянні, де суб'єктом виступає молодий хлопець.

Специфікою конструкцій з орудним відмінком у порівняльному значенні є контамінація об'єкта й показника порівняльних відношень у одній лексемі, а саме: об'єкт виражається лексичним значенням слова, а показник – граматичним (формою орудного відмінка) [2, с. 109]. Незначною кількістю представлені в мовній палітрі Ольги Кобилянської порівняльні звороти, утворені такою конструкцією: «*Тебе одну я люблю. На весь світ одну. В неділю прийду знов, буду тебе ждати. Вийди тут ось лісом, зацвіти в нім квіткою, я буду тут*» [4, с. 366]; «*Доню моя!* Ти в мене квіткою була, білою хмаркою моєю» [3, с. 102]. У наведених рядках дівчина зіставляється з квіткою, яка стає основою персоніфікації. Флорономен *лелія* в поетичній мові Ольги Кобилянської найчастіше входить до складу тропів, збагачуючись семантично: «*Ніч була прекрасна, і відкриті голови чоловіків рисувалися виразно у магічному сяєві місяця, між тим як жінки з головами, позавиваними в білі рушники, пригадували сотки лелій, що струнко стріляли вгору...*» [4, с. 238]; «*Якщо можна порівняти молоду дівчину з квіткою, то Софію можна було порівняти з лілією*» [7, с. 299].

Проаналізуємо порівняння, які функціонують у поетичній мові Ольги Кобилянської другої групи (те, що порівнюється, – це флоронім; те, з чим порівнюється, – об'єкт). Порівняння цієї групи в мові творів письменниці представлені лише зворотами, які утворені за допомогою сполучників *як, мов, наче, неначе, ніби*.

Серед номенів *квітів* Ольга Кобилянська найчастіше порівнює з певним предметом *рожу* («непроходимою стіною», «сиротами», «лицем без крові»). Наприклад: «Колючі **кущі дикої рожі**, котрої галуззя вибуяло великими різками, лукувато сплетені з другими корчами й нерозривними **плющами**, повоями й терням, стояли, **мов непроходимі стіни**» [4, с. 477]; «Коло моїх скляних огородових дверей виростають **кущі рожі і бозу**, і сеї ночі, обливані надмірним дощем і посилювані вітром, угинались, притискаючися до стіни, **мов сироти**» [7, с. 189]; «Тут бере оці квіти, що казав я принести. Вони для тебе. **Ті білі великі рожі. Вони такі, як твоє лице без крові**» [7, с. 305]. Щоб надати експресії кольоративу *білий* авторка порівнює його зі снігом, бо *білий* колір є передовсім асоціатор краси зимових пейзажів, де номен *білий* набуває позитивної конотації: «Ось, мої пані, які в нас **гвоздики**, – почав я і поставив перед дівчатами на стіл, **білі, як сніг, цвіти**» [7, с. 36]. *Білий* на позначення флоронімів завжди порівнюється з красивим, поетичним: «**Турецький боз... білий боз...повні кругляві тюльпани, нарциси – біліючі, мов на зелених стеблах попричіплювані метелики...**» [4, с. 473]. Квіти ж, якими наповнено простір твору, переважно екзотичні: «**Білий, як пушок, кучерявий китайський гвоздик** запишався перед її очима. А!... І який же він **гарний! Такий білий**» [3, с. 44].

Незвичайної експресії надає Ольга Кобилянська ягодам *крушини*, порівнюючи їх колір з «ярокими калюжами крові»: «Тут і там до землі придавлена **крушина**, не позбавлена своєї сили цілковито вродила безліч **червоних ягід**, а ті сяяли здалека з **матово-зеленого тла, немов яркі калюжі крові...**» [4, с. 487]. Прикметник *ярий*, опосередковано підсилює означення *червоні*, адже саме *червоні ягоди крушини* порівнюються з *калюжами крові*. Перша частина означення *криваво-* несе в собі не лише семантику відтінку *червоного кольору*, а й символізує битву, яку ведуть австрійські капіталістичні фірми з буковинськими лісами, знищуючи їх. Персоніфікація смерек у цьому ж творі досягається порівнянням їх із «*безпомічними старцями*»: «**Старі, громами нарушені смереки, оставлені нетикано, стояли сумно, простягаючи, напіввисохлі рамена від себе далеко, мов безпомічні старці, силуючись недармо здержати вітер у своїм галуззі**» [4, с. 487].

Тополі ростуть на всій території України, тому наявність їх в описі природи засвідчує символічність та національну своєрідність цього образу. У художніх текстах письменниці флороним *тополя* містить максимальну частину поняттєвого значення й мінімум символічного забарвлення: «*Ідучи з своєї хати дорогою попри колишній сад Обринських, що зберігав у собі тут же зараз при дорозі масу різних украшаючих кущів жасминів і т. ін., я кинув оком у глибину саду, де вже ще стояв давній знайомий мені павільйон з двома своїми **тополями, мов сторожами**, і я побачив, що його середина була освітлена*» [7, с. 163]. Експресивність образу *тополі* надається через порівняння зі сторожами.

Цікавим у поетичній палітрі Ольги Кобилянської є подвійне порівняння: «*І виросте з нього така **сама пальма, як його мати** – висока, поважна... з сумовито закроєними очима – і буде клонитися*» [4, с. 475].

Отже, майстерність Ольги Кобилянської виявилася в доцільному вживанні порівняльних зворотів, завдяки чому вони набули особливої сили звучання. Особливістю майстерності письменниці можна вважати вміння використовувати влучне порівняння для всебічної характеристики персонажа, унаочнення події. Тропи в мові творів письменниці виконують важливу композиційну та змістову функцію, яка й визначає неповторність стилю художниці слова.

Література:

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наукова думка, 1992. 224 с.
2. Звягіна Г. О. Вияв категорії порівняння у структурі художнього мовлення Григора Гютюнника. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Вип. 53. С. 107–109.
3. Кобилянська О. Апостол Черні : повість / О. Кобилянська ; вступ. сл. та підготовка тексту Є. Г. Куртяка. Львів: Каменяр, 1994. 243 с.
4. Кобилянська О. Повісті. Оповідання. Новели. Київ: Наукова думка, 1988. 667 с.
5. Кобилянська О. Твори : у 5 т. Упоряд. М. П. Комишанченко. Київ: Держлітвидав, 1962–1963. Т. 3. Київ, 1963. 440 с.
6. Кобилянська О. Твори : у 3 т. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1956. Т. 1. 589 с.
7. Кобилянська О. Твори : у 3 т. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1956. Т. 3. 638 с.
8. Кобилянська О. Ю. Слова зворушеного серця : Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади / упоряд., передм. Ф. П. Погребенника. Київ: Дніпро, 1982. 359 с.
9. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз текст : [Навч. посіб]. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 423 с.
10. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. Київ: Вид-во Київського ун-ту, 1959. 108 с.
11. Літературознавчий словник-довідник / Уклад. : Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. 2-е вид., випр., допов. Київ: ВЦ «Академія» 2006. 752 с.
12. М'яснянкін Л. І. Порівняння ідіостилі М. О. Шолохова: функціонально-семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10. 02.02. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 2002. 17 с. укр.
13. Потебня О. О. Естетика і поетика слова : [збірник] / О. О. Потебня ; [пер. з рос.] / [Упор., вступ. ст., прим. І. В. Іванько, А. І. Колодної]. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.